

D • N
17/2 1950

Påven och friheten

Den katolska kyrkan framstår i dagens läge för många liberaler som en värdefull tillgång i striden mot kommunismen, samtidens enda farliga diktaturrörelse. Inom de katolska partier som i en stor del av Väst- och Sydeuropa intar en central ställning finns utan tvivel många övertygade demokrater, till och med radikala demokrater; överallt kännetecknas dessa partier av spänning mellan konservativa och framstegsvänliga fraktioner. Med tanke på dessa förhållanden är det förklarligt att den religiöst betingade propaganda som vill framställa katolicismen som stödjare av demokrati och frihet har en viss resonans i debatten. Det saknas inte försök att skildra påvekyrkan som en principiellt liberal maktfaktor, som en motståndare till all diktatur, allt åsiktstväng.

En välbehövlig erinran om falskheten i dessa försök har nyligen givits i ett amerikanskt arbete (A v r o M a n h a t t a n , The Vatican in World Politics), som trots en del sakfel i detaljer i stort sett ger en klar och ingående redogörelse för den påvliga politiken under senare tid. Det påpekas först att kyrkan på en rad områden systematiskt fullföljer reaktionära och frihetsfientliga strävanden. Index som uppstår för katoliker förbjuda böcker utvidgas ständigt; här återfinns ett flertal stora namn i senare tids litteratur, från Frankrike exempelvis Stendhal, Victor Hugo, Flaubert, Anatole France, Taine, Renan och Bergson. Denna kampanj mot skrifter som anses farliga för de troende beledsagas av auktoritativa uttalanden, vilka med små förändringar kunde ha passat Hitler och Mussolini: "Sanningen är en och absolut" och "den katolska kyrkan och endast den innehar all religiös sanning"; "den onda pressen" måste behandlas efter det mönster som Paulus gav då han brände farliga böcker; den som ivrar för en okontrollerad bibelläsning är smittad av "den moraliska pestsjuka som kallas

liberalism". Kyrkan motarbetar överallt rätten till skilsmässa och har i en rad länder lyckats hindra enligt vår syn självfallet riktiga ändringar i äktenskapslagstiftningen. I den mån kyrkan får inflytande på undervisningen genomföres censur av historiska och naturvetenskapliga fakta.

Sedan kyrkans anspråk att behärska staten måst uppges — eller riktigare undanskjutats — har anpassningen upphöjts till princip. Kyrkan verkar inte för en bestämd statsordning, utan söker genom anpassning skaffa sig största möjliga fördelar och rörelsefrihet. Under långa tider har kyrkan levit i särskilt gott förhållande till de nationella diktaturer som av fromhet eller list givit religionen en plats i sin propaganda. Konkordatet med påven 1929 var en av Mussolinis stora framgångar. Inför erövringståget mot Abessinien syntes påven till en början tveksam, men inom kort fann han att de italienska framgångarna var ett bevis på Guds godkännande av företaget; kardinalerna och biskoparna tävlade om att beteckna kriget såsom "rättvist och heligt", "en seger för sanningen och rättvisan", "ett korståg". De slitningar som uppstod, särskilt mellan de fascistiska och de katolska ungdomsrörelserna, hindrade inte kyrkan att gång efter annan, även efter det andra världskrigets utbrott, framträda som regimens garant och lovsprisare — de kritiska antydningar som gjordes i vissa fall, t. ex. i encyklikan "Quadragesimo anno", var alltför milda och vaga för att markera ett avståndstagande. Identifikationen med fascismen under kriget doldes inte av de allmänna fredsparoller som påven under stundom utgav, ett alltför genomskinligt försök att åstadkomma ett slags alibi.

I stort sett var också relationerna till det nazistiska Tyskland under de första åren goda, även om de antireligiösa och i synnerhet antikatolska stämningarna inom den nazis-

tiska ledargruppen ledde till svårigheter. Kyrkan vann stora fördelar genom 1933 års konkordat; det katolska prästerskapet propagerade öppet för Hitler vid Saaromröstningen 1935; inga protester gjordes mot de tidigare judeförföljelserna eller mot förtrycket och våldsdåden; vid 1936 års tyska folkomröstning stödde de katolska dignitärerna Hitler. Nazisternas tendens att utsträcka förföljelserna även till troende katoliker ledde till protester från påvens sida (encyklikan "Mit brennender Sorge" 1937), och påven sökte utan tvivel förekomma angreppet mot det katolska Polen, men i huvudsak framträdde kyrkan som regimens försvarare även sedan alla illusioner om nazismens karaktär måste ha grusats. Det motsatta intryck som uppstod hos många berodde väsentligen helt enkelt på att prästerna trots allt var privilegierade i fråga om talerätt och att alltså kritiska röster från det hållet kunde göra sig hörda.

Beträffande de diktaturer som i katolicismen sett ett centralt moment i ideologin är naturligtvis kyrkans positiva inställning än klarare. Dollfuss' och Schuschniggs Österrike, Pétains Frankrike, Salazars Portugal, Francos Spanien, Peróns Argentina — alla dessa frihetsfientliga regimer, i regel komna till makten genom våld och upprätthållna genom våld, har haft påvens och kyrkans välsignelse. Inte ens de mest fruktansvärda utslag av terror har framkallat protester, och prästerskapet har varit regimernas mest aktiva propagandister.

Dessa enkla fakta bör ihågkommas inför den efter kriget igångsatta propagandan för kyrkan såsom ett värn för friheten. Är de protestantiska kyrkorna — vilkas talesmän berömt den här refererade boken — mera trogna mot frihet och folkstyrelse? Man kan tveka inför svaret: de "tyska kristna" var enrollerade i Hitlers tjänst; Ku Klux Klan har vädjat just till protestantismen; en svensk biskop skyndade sig år 1940 i ett beryktat herdabrev att framhäva sin beredvillighet att tjäna diktaturer likaväl som demokratier; att en pingströrelse i maktställning inte skul-

le värna tryckfriheten lär stå klart för alla. I stor utsträckning torde likväl de protestantiska riktningarna kunna betraktas som stödjare av demokratin. De har uppstått i hägnen av debatt och individuell prövning, de har i flera länder hört till den politiska frihetens förkämpar under genombrotts-

tiden, de har i Amerika och en rad västeuropeiska länder hunnit växa sig in i det fria och folkstyrda samhället. Och de är, vilket inte är det minst viktiga, genom sin splittring och sin brist på enhetlig och auktoritativ ledning ur stånd att föra det politiska spel som kännetecknar katolicismen.